

**ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ
У ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ
(НА ПРИКЛАДІ США ТА УКРАЇНИ)**

Леся Дорош

Національний університет “Львівська політехніка”
Researcher ID R-1453-2017
Author ID: 57192267003
lesia.o.dorosh@lpnu.ua

Юлія Копей

Національний університет “Львівська політехніка”
ORCID: 0000-0003-2063-3908
yuliakopey@ukr.net

(статтю надіслано до редакції – 16.10.2019 р., прийнято до друку – 12.03. 2020 р.)

© Дорош Л., Копей Ю., 2020

Проаналізовано використання соціальних мереж органами державної влади у США та Україні у їх практичній діяльності. Зіставлено присутність урядових структур США та України у соціальних мережах та кількість їх підписників. Стверджується, що соціальні мережі стали інноваційним інструментом цифрової політики та змінили форму сприйняття політичних процесів. Доводиться актуальність дослідження використання державними органами платформ соціальних мереж, як складової політичної діяльності у світлі трансформації традиційної політичної діяльності під впливом інформаційно-комунікаційних технологій. Наголошено, що присутність світових лідерів, політичних діячів, партій, державних структур та міжнародних організацій на платформах різних соціальних мереж є відображенням адаптації політичної сфери до науково технічного прогресу та використання нових інструментів для комунікації владної еліти та суспільства. На основі аналізу сторінок органів державної влади в Україні та США наголошено, що поступово використання соціальних мереж імплементується у сферу державної діяльності. Проаналізовано, що урядові структури США використовують ширший спектр соціальних мереж, аніж державні органи України, в них загалом більше підписників, більше постів та активніша комунікація. Спостерігається позитивна динаміка використання цифрових технологій в Україні: під керівництвом Міністерства цифрової трансформації презентовано бренд цифрової держави «Дія» для реалізації концепції “держава в смартфоні”. Наголошено, що соціальні мережі можуть бути ефективним інноваційним засобом здійснення політичної діяльності, однак тільки за використання його належним чином.

Ключові слова: *соціальна мережа, цифрова дипломатія, Україна, проект “Дія”*

**PECULIARITIES OF INVOLVEMENT OF SOCIAL NETWORKS
IN THE ACTIVITIES OF STATE AUTHORITIES (ON THE CASE OF USA AND UKRAINE)**

Lesia Dorosh

Lviv Polytechnic National University
Researcher ID R-1453-2017
Author ID: 57192267003
lesia.o.dorosh@lpnu.ua

Yulia Kopey

Lviv Polytechnic National University
ORCID: 0000-0003-2063-3908
yuliakopey@ukr.net

It has been analyzed the use of social networks by public authorities in the US and Ukraine in their practical activity and compared the presence of governmental structures of the US and Ukraine on social networks and the number of their followers. It is alleged that social networks have become an innovative digital policy tool and have changed the perception of

political processes. The relevance of research of using social network platforms by state authorities as a part of political activity in the light of the transformation of traditional political activity under the influence of information and communication technologies have been proved. It is emphasized that the presence of world leaders, politicians, political parties, government structures and international organizations on the platforms of various social networks is a reflection of the adaptation of the political sphere to scientific and technological progress and the use of new tools for communication of the elite and society. Based on the analysis of the accounts of public authorities in Ukraine and the USA, it is emphasized that the use of social networks is being gradually implemented in the sphere of public activities. It has been concluded that the US government structures use a wider range of social networks rather than the state bodies of Ukraine, with more followers, more posts and more active communication in general. There is a positive trend in the use of digital technologies in Ukraine: under the leadership of the Ministry of Digital Transformation, the digital state brand “Action” was presented to implement the concept of “state in a smartphone”. It is emphasized that social networks can be an effective innovative tool for political activity, but only if they are used properly.

Key words: *social network, digital diplomacy, Ukraine, “Action” Project.*

Інформаційні технології проникають в усі сфери суспільного життя, у тому числі у політичну, що підтверджується появою в останні роки в політичній комунікації нових термінів, таких, як “мережева політика”, “політичний інтернет”, “кіберполітика”, “комп’ютерно-опосередована політична комунікація”, “цифрова демократія”, “комунікаційна демократія”, “кібердемократія”, “електронний уряд” тощо.

З початку 2000-х рр. особливо зросла популярність соціальних мереж, збільшилось охоплення їх аудиторії, кількість користувачів та їх політична вага. На сучасному етапі соціальні медіа стали необхідною складовою політичної діяльності. Світові лідери та уряди в усьому світі почали використовувати соціальні мережі як стратегічний ресурс, адже багатомільйонна аудиторія стежить за стрічками новин, щоб знати останні новини та події. Таке інтенсивне використання урядами та політичними діячами он-лайнних каналів спричинило хвилю відкритості та прозорості в діяльності урядових структур, якої раніше ніколи не було. Соціальні медіа забезпечують платформу для необмеженого спілкування населення та стали найпотужнішим інструментом комунікації. Керівники держав та їх політичні еліти сьогодні також особливо інтенсивно використовують широкий спектр соціальних мереж. Звичайно, деякі лідери, уряди та міністерства закордонних справ все ще обмірковують плюси і мінуси будь-якого використання соціальних мереж, інші ж окрім таких мереж як Twitter, Facebook і Instagram для поширення інформації цільовим аудиторіям, охоплюють та навіть розробляють нові платформи, такі як Snapchat, WhatsApp та Telegram.

Такі події, як перемога Д. Трампа на президентських виборах у США у 2016 р., В. Зеленського на виборах в Україні 2019 р., прихід до влади Ж.Болсонару в Бразилії, перемога іспанської політичної партії “Помтдеймос” на виборах до Європарламенту, витік даних Facebook і Cambridge Analytica на президентських виборах у США 2016 р., Twitter-кампанія США у Венесуелі, доводять те, що соціальні мережі стали інноваційним інструментом

цифрової політики та змінили форму сприйняття політичних процесів. У громадян та політичних діячів багатьох країн з’явилася можливість миттєво дізнаватися про міжнародні політичні події та спілкуватися з іншими громадянами, коментуючи ці події. Це викликало інтерес вчених академічних кіл, зумовило появу наукових досліджень, предметом аналізу яких є соціальні мережі як інструмент політичних комунікацій загалом та виборчих кампаній зокрема.

Трансформація традиційної політичної діяльності під впливом поширення інформаційно-комунікаційних технологій актуалізує дослідження соціальних мереж, як складової політичної діяльності. Присутність світових лідерів, політичних діячів, партій, державних структур та міжнародних організацій на платформах різних соціальних мереж є відображенням адаптації політичної сфери до науково технічного прогресу та використання нових інструментів для комунікації владної еліти та суспільства.

Мета статті полягає у дослідженні особливості імплементації соціальних мереж у політичну сферу діяльності держави та виокремити проблеми та перспективи використання соціальних мереж державними органами (на прикладі США та України).

Враховуючи, що соціальні мережі є динамічними платформами, а їх інформаційний контент постійно оновлюється, в основу цього дослідження закладені передусім, офіційні портали державних структур України [Міністерство енергетики та захисту довкілля України: Офіційний портал 2019; Міністерство закордонних справ України 2019; Міністерство інфраструктури України 2019; Міністерство оборони України: Офіційний веб-сайт 2019; Міністерство освіти та науки України 2019; Міністерство охорони здоров’я України 2019; Міністерство розвитку громад та територій України 2019; Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України: Офіційний веб-сайт 2019; Міністерство соціальної політики України: Офіційний веб-портал 2019; Міністерство у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України 2019; Міністерство цифрової трансформації України

2019; Міністерство цифрової трансформації України 2019; Міністерство юстиції України 2019] та США [The United States Department of Justice 2019; U.S. Department of Commerce 2019; U.S. Department of Education 2019; U.S. Department of Energy 2019; U.S. Department of Health and Human Services 2019; U.S. Department of Transportation 2019; U.S. Dept of Defense 2019], а також їх сторінки у різних соціальних мережах [Facebook 2019; Instagram 2019; Twitter 2019; YouTube 2019]. Окрім цього теоретичну основу дослідження склали роботи, у яких аналізується історія імплементації соціальних мереж у політичну діяльність у США та Україні, з метою інформувати, мобілізувати і організувати людей [Корнев, 2014; Bruant 2012]; досліджуються соціальні мережі як елементи політичної комунікації; аналізуються окремі приклади та кейси політиків та державних структур [Украинские политики проспали Инстаграм 2019]. Аналіз джерельної бази та стану дослідження особливостей використання соціальних мереж актуалізує дослідження імплементації цифрових технологій у практику державних органів, що творить умови для успішної комунікації з громадянами держави та міжнародною спільнотою.

Цифрові технології стали невід'ємною частиною кожної сфери життя суспільства – починаючи від політики та економіки, закінчуючи господарською діяльністю. Використання цифрових

інновацій в політичній сфері не обмежується веденням особистих профілів політиків у соціальних мережах, а охоплює значно ширше коло політичних процесів, що включає оцифрування державних послуг та автоматизацію роботи різних міністерств та установ. Тому, важливо проаналізувати як працюють державні органи в соціальних мережах, чи змінилась активність урядових структур, особливо після президентських виборів у США у 2016 р. та в Україні у 2019 р. та яким чином відбувається комунікація держустанов та громадян через соціальні мережі.

Для початку звернемося до досвіду США. Станом на 2013 р., у мережі Facebook нараховувалося близько 300 сторінок, які репрезентують численні держустанови США, також існують віртуальні представництва в Youtube, Tumblr і Flickr на 11 мовах, сумарна аудиторія всіх акаунтів і блогів становить близько 20 мільйонів. Цю систему координують приблизно 150 співробітників держдепартаменту і 900 фахівців за межами США (дипломати, послы та аташе в різних країнах) [Корнев 2014].

Дослідити зміну кількості підписників з 2016 р. у великих соціальних мережах [Facebook 2019, Instagram 2019, Twitter 2019, YouTube 2019] доволі складно, проте можемо проаналізувати присутність у них державних структур станом на вересень 2019 р., щоб зробити порівняльний зріз із українськими урядовими структурами (див. таб. 1).

Таблиця 1

Присутність окремих державних органів США у соціальних мережах та кількість їх підписників (станом на вересень 2019 р.)

Назва державного органу	Соціальні мережі	Кількість підписників
Department of Defense Міністерство оборони	Facebook	1 727 101
	Twitter	5, 92 млн
	You-tube	99 382
	Instagram	797 658
U.S. Department of Education Міністерство освіти	Facebook	170 952
	Twitter	1, 34 млн
The United States Department of Justice Міністерство юстиції Сполучених Штатів	Facebook	375 777
	Twitter	1 67 млн
	You-tube	
	Instagram	26 763
U.S. Department of Commerce Міністерство торгівлі США	Facebook	62 319
	Twitter	364 098
	You-tube	2 278
U.S. Department of Transportation Міністерство транспорту США	Facebook	41 420
	Twitter	197 529
	You-tube	4 861
U.S. Department of Energy Міністерство енергетики США	Facebook	138 345
	Twitter	770 562
	You-tube	27 145
	Instagram	88 624
U.S. Department of Health and Human Services Міністерство охорони здоров'я і соціальних служб США	Facebook	236 780
	Twitter	383 671
	You-tube	72 319
	Instagram	9 190

Більшість згаданих сторінок урядових структур були створені в період 2009-2012 рр., тобто під час першої каденції Б.Обами. Таким чином бачимо фактичне підтвердження неформального нікнейму Б.Обами – “президент соціальних медіа”.

Станом на вересень 2019 р. можемо говорити про присутність усіх органів влади України у Facebook та Twitter [Facebook 2019, Twitter 2019]. Аналізуючи час реєстрації облікових записів, можемо виокремити певні тенденції. Кілька з них було зареєстровано 2011 р., кілька в січні 2014 р.

(можемо припустити, що під впливом «Револуції Гідності»), кілька у 2017 р.

Як і у випадку США, проаналізовано присутність та активність органів державної влади України в різних соціальних мережах [Facebook 2019, Instagram 2019, Twitter 2019, YouTube 2019] (табл. 2). Активність усіх міністерств та урядових організацій у них є переважно подібною. Пости з Facebook дублюються в Twitter з незначними корективами (це обумовлено кількісним обмеженням символів в одному пості у Twitter) та затримкою в часі у кілька годин.

Таблиця 2

Присутність державних органів України у соціальних мережах та кількість їх підписників

Назва державного органу	Соціальні мережі	Кількість підписників
Міністерство оборони України	Facebook	217 101
	Twitter	73 456
	You-tube	88 342
	Instagram	27 318
Міністерство освіти та науки України	Facebook	126 865
	Twitter	2 654
	You-tube	3 276
	Telegram	2 349
Міністерство юстиції України	Facebook	19 794
	Twitter	6 739
	You-tube	2 278
Міністерство економіки, торгівлі та сільського господарства України	Facebook	48 971
	Twitter	31 226
Міністерство соціальної політики України	Facebook	38 674
	Twitter	253
	You-tube	278
Міністерство охорони здоров'я України	Facebook	85 256
	Twitter	5 614
	You-tube	843
Міністерство енергетики та захисту довкілля України	Facebook	21 674
	Twitter	1 069
	You-tube	30
Міністерство інфраструктури України	Facebook	26 955
	Twitter	8 779
	You-tube	382
Міністерство розвитку громад та територій України	Facebook	19 860
	Twitter	1 644
Міністерство у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України	Facebook	33 126
	Twitter	920
	You-tube	129
Міністерство цифрової трансформації України	Facebook	14 330
	Twitter	175
	You-tube	3 049
	Telegram	4 374
	Instagram	149
Міністерство закордонних справ України	Facebook	52 376
	Twitter	90 030
	You-tube	621
	Instagram	3 055

Загалом можемо спостерігати, що середня кількість публікацій на сторінках зростає, однак загальною проблемою залишається відсутність

відповідей на коментарі. Користувачі звертаються до урядових структур в коментарях з різних причин: підтримка подій, прохання про допомогу, питання

експертної думки, зауваження щодо роботи органу, пропозиції співпраці тощо, проте зазвичай не отримують відповіді. Отож, обліковий запис урядової структури в соціальних мережах продовжує працювати як односторонній інформаційний ресурс, головна мета якого – популяризація діяльності урядової структури, проте відсутній комунікативний зв'язок між користувачами та урядовими інституціями.

Присутність у Twitter міністерств є важливою, оскільки більшість країн активно використовують саме цю соціальну мережу для міжнародних контактів та саме Twitter можемо назвати мережею світової дипломатії. Стратегічне використання міністерствами соціальної мережі Twitter зумовлює налагодження контактів із світовою спільнотою та українською діаспорою за кордоном.

Також варто згадати про ще одну популярну мережу в Україні – Instagram. Під час президентської кампанії В.Зеленського, саме ця мережа стала головним каналом зв'язку кандидата з його електоратом. Більшість політиків мають особисті аккаунти в Instagram. Їх популярність в цій соціальній мережі зумовлена не так політичною, як професійною діяльністю, серед яких: телеведучий О.Скічко, ресторатор М.Тищенко, співак С.Вакарчук та ін.

В одному з інтерв'ю головний “цифровий” стратег команди В. Зеленського сказав: “Штаб Порошенка проспав Instagram”, наголошуючи на тому, що впродовж виборів 2019 р. тільки два політики активно використовували Instagram – це В. Зеленський та мер Львова А.Садовий, який пізніше зняв свою кандидатуру на посаду глави держави. Тому у В. Зеленського в цій соціальній мережі не залишилось конкурентів [Українские политики проспав Instagram 2019]. Активність команди П.Порошенка була значно нижчою у Instagram, проте, після виборів більшість політиків, незалежно від партійної приналежності, продовжують використовувати цю соціальну мережу як канал популяризації особистого іміджу та комунікації з громадянами.

Іншою та не однорідною є ситуація з присутністю урядових структур в соціальній мережі Instagram. Так званім винятком із правил є Міністерство закордонних справ, аккаунт якого в Instagram з'явився ще в 2017 р. і продовжує активно транслювати поточний стан діяльності міністерства. Контент та пости є такими ж як і у Facebook, проте віковий сегмент аудиторії тут є нижчим – більшість підписників – молодь віком від 16 до 28 років. Тобто присутність в Instagram дозволила міністерству розширити коло своєї аудиторії.

24 серпня 2019 р. в Instagram було створено обліковий запис Офісу президента, який дублює пости облікового запису Facebook, який був ство-

рений ще 22 липня 2013 р. Проте, тут варто відзначити таку тенденцію: кількість підписників Міністерства закордонних справ, що був зареєстрований у 2017 р., становить 3 056, а кількість підписників облікового запису Офісу президента, що був зареєстрований у серпні 2019 р., становить 161 000 підписників. Причини цього можемо пояснити припущенням про значну цікавість користувачів до нового уряду та президента.

Можемо висновувати що, з 15-ти міністерств України усі присутні в Facebook та Twitter, найбільше підписників міністерства мають у мережі Facebook, Міністерство культури не має облікового запису в жодній соціальній мережі, тільки два міністерства, а саме: Міністерство цифрової трансформації та Міністерство оборони присутні в Instagram. Окремо також варто зупинитись на діяльності Міністерства цифрової трансформації України. Цей орган було створено 9 вересня 2019 р. шляхом перетворення агентства з питань електронного урядування. Міністерство стало центральним засвідчувальним органом у сфері електронних довірчих послуг. Також до компетенції Міністерства відтепер належить розвиток широкосмугового доступу до Інтернету, телекомунікаційних мереж та ІТ-індустрії.

Після президентських та парламентських виборів 2019 р. в Україні під керівництвом новоствореного Міністерства цифрової трансформації презентовано бренд цифрової держави «Дія» для реалізації концепції “держава в смартфоні”. Керівник проекту “Дія” М.Банік сказав, що мета проекту – до кінця 2020 р. отримати 10 мільйонів активних користувачів [“Діджиталізація” – це не тільки складне слово 2020]. Проект “Дія” – це і додаток, і сайт, які об'єднують у єдиному електронному вікні всі послуги, які надає держава громадянам і бізнесу. “Держава у смартфоні” – це концепція співпраці між суспільством та державою шляхом електронного врядування на чотирьох рівнях: комунікації з державою, інформації про державу, залучення у керування державою та транзакцій з державою [Міністерство цифрової трансформації України 2019].

Отже, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій призвів до появи соціальних мереж, що стали альтернативою традиційним ЗМІ у виробленні, поширенні, обміні та отриманні різної інформації, а в деяких характеристиках, зокрема швидкість поширення інформації, випередили традиційні ЗМІ. Сьогодні поступово використання соціальних мереж імплементується у сферу державної діяльності. Дослідивши особливості використання соціальних мереж державними органами можемо стверджувати, що урядові структури США використовують ширший спектр соціальних мереж, ніж державні органи

України, в них загалом більше підписників, постів та активніша комунікація. В Україні більшість міністерств присутні у Facebook та Twitter, проте лише два (Міністерство оборони України та Міністерство закордонних справ) мають облікові записи в Instagram. Спостерігається позитивна динаміка використання цифрових технологій в Україні: під керівництвом Міністерства цифрової трансформації презентовано бренд цифрової держави “Дія” для реалізації концепції “держава в смартфоні”.

Соціальні мережі – вагома альтернатива традиційним ЗМІ у виробленні, поширенні, обміні та отриманні різної інформації. Сфера політичних відносин не стала винятком: соціальні платформи оптимізують та покращують звичний інструментарій політичного комунікаційного апарату, робить його гнучкішим і здатним оперативно реагувати на виклики часу та місця. Соціальні мережі, зокрема сприяють залученню до державного діалогу широкої аудиторії, яка відстоює поляризовані інтереси, збільшується рівень доступу до інформації, міру її відкритості. Сьогодні цифрова держава є інноваційним методом ведення політичних взаємовідносин, змінюючи основний вектор взаємодії, скорочуючи бюрократичні процеси та залучаючи до державотворення громадянське суспільство. Зарубіжний досвід підтверджує: соціальні мережі можуть бути ефективним інноваційним засобом здійснення політичної діяльності, однак тільки за використання його належним чином.

ЛІТЕРАТУРА

- “Діджиталізація – це не тільки складне слово”. “Слуги народу” презентували проєкт “Дія”. (2020). *Ukrainian Week*. Отримано з <https://tyzhden.ua/News/240282>
- Зеленський пообещал, что после выборов соцсети останутся его основным каналом коммуникации с народом. (2018). *Фокус*. Отримано з <https://focus.ua/politics/426740-zelenskij-poobeshhal-cto-posle-vyborov-socseti-ostanutsya-ego-osnovnym-kanalom-kommunikacii-s-narodom>
- Корнев, М. (2014). Дипломатия Веб 2.0: как Фейсбук и соцсети меняют мировую политику. *Российский совет по международным делам*. Отримано з http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=3076#top
- Міністерство енергетики та захисту довкілля України: Офіційний портал. (2019). Отримано з <https://menr.gov.ua/>
- Міністерство закордонних справ України. (2019). Отримано з <https://mfa.gov.ua/>
- Міністерство інфраструктури України. (2019). Отримано з <https://mtu.gov.ua/>
- Міністерство оборони України: Офіційний веб-сайт (2019). Отримано з <http://www.mil.gov.ua/>
- Міністерство освіти та науки України. (2019). Отримано з <https://mon.gov.ua/ua>
- Міністерство охорони здоров'я України. (2019). Отримано з <https://moz.gov.ua/>
- Міністерство розвитку громад та територій України. (2019). Отримано з <http://www.minregion.gov.ua/>

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України: Офіційний веб-сайт. (2019). Отримано з <https://me.gov.ua/?lang=uk-UA>

Міністерство соціальної політики України: Офіційний веб-портал. (2019). Отримано з <https://www.msp.gov.ua/>

Міністерство у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України. (2019). Отримано з <https://mva.gov.ua/ua>

Міністерство цифрової трансформації України. (2019). Отримано з <https://thedigital.gov.ua/>

Міністерство юстиції України. (2019). Отримано з <https://minjust.gov.ua/>

Украинские политики проспали Инстаграм, – эксперт о победе Зеленского. (2019). *RFI*. Отримано з <http://ru.rfi.fr/ukraine/20190423-ukrainskie-politiki-prospali-instagram-ekspert-o-pobede-zelenskogo>

Bryant, N. (2012). E-diplomacy: Foreign policy in 140 characters. *BBC News*. Отримано з <http://www.bbc.co.uk/news/magazine-18856295>

Facebook. (2019). Отримано з <https://www.facebook.com/>

Instagram. (2019). Отримано з <https://www.instagram.com/>

The United States Department of Justice. (2019). Отримано з <https://www.justice.gov/Twitter>. (2019). Отримано з <https://twitter.com/>

U.S. Department of Commerce. (2019). Отримано з <https://www.commerce.gov/>

U.S. Department of Education. (2019). Отримано з <https://www.ed.gov/>

U.S. Department of Energy. (2019). Отримано з <https://www.energy.gov/>

U.S. Department of Health and Human Services. (2019). Отримано з <https://www.hhs.gov/>

U.S. Department of Transportation. (2019). Отримано з <https://www.transportation.gov/>

U.S. Dept of Defense. (2019). Отримано з <https://www.defense.gov/Newsroom/releases/>

YouTube. (2019). Отримано з <https://www.youtube.com/>

REFERENCES

Bryant, N. (2012). E-diplomacy: Foreign policy in 140 characters. *BBC News*. Retrieved from <http://www.bbc.co.uk/news/magazine-18856295>

“Digitization is not only a complicated word. “The People’ Servants” presented the Project “Action” (2020). [In Ukrainian]. *Tyzhden'.UA*. Retrieved from <https://tyzhden.ua/News/240282>

Facebook (2019). Retrieved from <https://www.facebook.com/>

Instagram (2019). Retrieved from <https://www.instagram.com/>;

Kornev, M. (2014). Web 2.0 diplomacy: how Facebook and social networks are changing the world politics. [In Russian]. The Russian International Affairs Council. Retrieved from http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=3076#top

Ministry for Veterans, Temporarily Occupied Territories and Internally Displaced Persons of Ukraine (2019). Retrieved from <https://mva.gov.ua/ua>

Ministry of Defense of Ukraine: Official Website. (2019). Retrieved from <http://www.mil.gov.ua/>;

- Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine (2019). Retrieved from <http://www.minregion.gov.ua/>
- Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (2019). Retrieved from <https://thedigital.gov.ua/>
- Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine: Official Website. (2019). Retrieved from <https://me.gov.ua/?lang=uk-UA>
- Ministry of Education and Science of Ukraine. (2019). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua>
- Ministry of Energy and Environmental Protection of Ukraine: Official portal. (2019). Retrieved from <https://menr.gov.ua/>
- Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. (2019). Retrieved from <https://mfa.gov.ua/>
- Ministry of Health of Ukraine. (2019). Retrieved from <https://moz.gov.ua/>;
- Ministry of Infrastructure of Ukraine. (2019). Retrieved from <https://mtu.gov.ua/>
- Ministry of Justice of Ukraine. (2019). Retrieved from <https://minjust.gov.ua/>
- Ministry of Social Policy of Ukraine: Official web-portal. (2019). Retrieved from <https://www.msp.gov.ua/>
- The United States Department of Justice. (2019). Retrieved from <https://www.justice.gov/>;
- Twitter. (2019). Retrieved from <https://twitter.com/>
- U.S. Department of Commerce. (2019). Retrieved from <https://www.commerce.gov/>
- U.S. Department of Education. (2019). Retrieved from <https://www.ed.gov/>
- U.S. Department of Energy. (2019). Retrieved from <https://www.energy.gov/>;
- U.S. Department of Health and Human Services. (2019). Retrieved from <https://www.hhs.gov/>;
- U.S. Department of Transportation. (2019). Retrieved from <https://www.transportation.gov/>;
- U.S. Dept of Defense. (2019). Retrieved from <https://www.defense.gov/Newsroom/releases/>
- Ukrainian politicians slept through Instagram – an expert on Zelensky’s victory. (2019). [In Russian]. *RFI*. Retrieved from <http://ru.rfi.fr/ukraine/20190423-ukrainskie-politiki-prospali-instagram-ekspert-o-pobede-zelenskogo>
- YouTube* (2019). Retrieved from <https://www.youtube.com/>
- Zelensky promised that the social network will remain his main channel of communication with the people after the election (2018). [In Russian]. *Focus*. Retrieved from <https://focus.ua/politics/426740-zelenskij-poobeshhal-cto-posle-vyborov-socseti-ostanutsya-ego-osnovnym-kanalom-kommunikacii-s-narodom>